

- Kraak, W. K., G. L. Rinkel en J. Hoogerheide (1940): Oekologische bewerking van de Europese ringgegevens van de Kievit (*Vanellus vanellus* L.). *Ardea*, 29, p. 151—175.
- Laven, H. (1940): Beiträge zur Biologie des Sandregenpfeifers (*Charadrius hiaticula* L.). *Journ. f. Ornith.*, 88, p. 183—287.
- Lincoln, F. C. (1934): The operation of homing instinct. *Bird banding*, 5, p. 149—155.
- Müller, J. (1942): Noordoostpolderbewoners (3e bericht). *Limosa*, 15, p. 57—70.
- (1943): Noordoostpolderbewoners, 5e bericht; broedseizoen 1943. *Ibidem*, 16, p. 121—142.
- Oordt, G. J. van (1936): Vogeltrek. Leiden.
- Op de Coul, P. G. (1932): De Wieringermeerpolder in het broedseizoen van 1932. *Orgaan Cl. N. V.*, 5, p. 13—18.
- Putzig, P. (1938): Der Frühwegzug des Kiebitzes (*Vanellus vanellus* L.) unter Berücksichtigung anderer Limicolen. *Journ. f. Ornith.*, 86, p. 123—166.
- Rinkel, G. L. (1940): Waarnemingen over het gedrag van de Kievit (*Vanellus vanellus* L.) gedurende de broedtijd. *Ardea*, 29, p. 108—147.
- Schaank, J. R. H. (1935): De broedvogels van den Wieringermeerpolder in het jaar 1935. *Orgaan Cl. N. V.*, 8, p. 43—50.
- (1937): De broedvogels van den Wieringermeerpolder in 1936. *Limosa*, 10, p. 22—32.
- Schulz, H. (1943): Der Brutbestand des Sabelschnäblers (*Recurvirostra a. avosetta* L.) an unseren Küsten. *Ornith. Monatsber.*, 51, p. 13—21.
- Schüz, E. (1931): Ergebnisse der Vogelberingung. *Proceedings of the VIIth International Ornithological Congress. Amsterdam.*
- Schüz, E. en H. Weigold (1931): Atlas des Vogelzugs nach den Beringungsergebnissen bei palaearktischen Vögeln. Berlin.
- Sluiter, J. E. (1938): Bijdrage tot de biologie van den Kleinen Plevier (*Charadrius dubius curonicus* Gm.). *Ardea*, 27, p. 123—152.
- Stresemann, E. (1927—1934): *Aves. Handbuch der Zoölogie*, 7. Bnd, 2. Hälfte. Berlin und Leipzig.
- Technau, G. (1933): Die Ortstreue der Lachmöwe (*Larus ridibundus* L.) nach den Beringungsergebnissen. *Der Vogelzug*, 4, p. 25—32.
- Tinbergen, L. (1941): *Vogels in hun domein*. Amsterdam.
- Zimmermann, R. (1932): Ueber quantitative Bestandsaufnahmen in der Vogelwelt. *Mitt. des Ver. Sächsischer Ornithologen*, Band 3, p. 253—267.

De invasie van de pestvogel, *Bombycilla garrulus* (L.), in Nederland (1943—'44)

DOOR

RINKE TOLMAN.

Artikelen, die Jan P. Strijbos publiceerde zowel in het dagblad „De Telegraaf” als in de kopkrant hiervan, „De Courant Het Nieuws van den Dag”, alsmede in het maandschrift „In Weer en Wind” deden bij den schrijver zelf en bij de redactie van laatstgenoemd tijdschrift een verrassend aantal gegevens binnenstromen, waarvan een niet onaanzienlijk deel werd opgenomen in „In Weer en Wind” van Februari en Maart 1944 (8e jaargang, no.'s 2 en 3).

Voorafgaande no.'s van hetzelfde tijdschrift bevatten ook reeds een drietal waarnemingen. Deze reeds gepubliceerde gegevens worden in dit artikel, met verwaarlozing van details, opnieuw vermeld met de aanduiding I.W.W. Ettelijke observaties, nadien bij de redactie van I.W.W. binnen-

gekomen, worden hier voor het eerst openbaar gemaakt en aangevuld met een vrij beperkt aantal gegevens, die hetzij de redactie van „Limosa” ontving, hetzij een plaats vonden in het maandblad „De Levende Natuur” (D.L.N.).

Wij laten hier thans de waarnemingen provinciegewijze volgen en wel in tijdrekenkundige volgorde.

FRIESLAND. Roordahuizum: midden Nov. 1 (Bosch); W a r g a : 17 Nov. 2 in tuin (J. D. Brada); 18—20 Nov. ca. 10 (med. Bosch); 25 Febr. 1 (med. Bosch). Surhuisterveen: 8—11 Dec. 1 (I.W.W.). Leeuwarden: 8 Dec. 6 à 7 (med. Bosch); 9—11 Dec. 1 in het „Rengerspark” (de Vries); 16 Dec. 4 (med. Taapken); 17 Dec. 4 (med. Bosch); 19 Dec. 8 (med. Taapken); 20—22 Febr. 1 (med. Bosch); 21 Febr. 1 in tuin van Bonifacius-hospitaal, bessen van de struiken etende (H. Boonstra); 5 Maart een ex. gevangen (Bosch); 10—11 Maart 2 (med. Bosch); 15—16 Maart 1 (med. Bosch); in Leeuwarden en Huizum telkens op verschillende plaatsen en nagenoeg steeds op *Cotoneaster*. Huizum: 27 Febr. 2, 28 Febr. 3 (med. Bosch).

GRONINGEN. Kolham: 15 Nov. 1 (I.W.W.). Groningen: 22—27 Nov. 2 (I.W.W.); 10 Dec. 18 (med. Taapken); 10—15 Dec. 4 (I.W.W.); 25 Dec. 8 (med. Taapken); 10 Jan. 30 à 40 in houtwal, zich te goed doende aan vruchten van meidoorn (prof. D. O. de Vries); 2 en 16 Febr. telkens 1 in 't stadspark (med. Taapken). Bij Groningen 29 Febr. 1 (idem). Haren: 19 Nov. „enige” (I.W.W.); 4, 5, 6 Dec. 2, 6, 6 (Mulder, med. Taapken); 7 Dec. 6 (I.W.W.); 15 Dec. „enige” (I.W.W.); 19, 25, 26, 27, 31 Dec. onderscheidenlijk 13, 41, 43, 1 (doodgevroren), 37 (Klaassens, med. Taapken); 30 Dec. 22 (I.W.W.); 20 Jan. 1 (med. Taapken); 26 Jan., 17 Febr. en 25 Febr. resp. 10, 12, 10 (Mulder, med. Taapken); 27 Febr. 1 (mej. L. Roelofsen). Delfzijl: 29 Nov. 1 (D.L.N.). Helpman: 15 Dec. 5; 25 Dec. 25 (med. Taapken). Veendam: 16 Dec. 15 en 12 (idem); 5 Jan. 3 (idem).

DRENTE. Roden: 10—17 Dec. 2 (I.W.W.). Paterswolde: 15 Dec. „enige” (I.W.W.). Koekange: 13—20 Dec. 2, later 4 (I.W.W.). Zuidlaren: 25 Dec. '43: 12 (L. de Waal). Meppel: 4 Jan. 1 (I.W.W.). Annen: 29 Febr. 2 (med. Taapken). Meppel: 2 April 1 in plantsoen aan de Parallelweg; at *Berberis*bessen (D. Elzinga).

OVERIJSEL. Kampen: 15 Nov. 10 (med. t. K.); 26 Nov. 1 (t. K.); 1 Dec. 1 (t. K.); 2 Dec. 4 (t. K.); 3 Dec. 5 (t. K.); 4 Dec. 6, later 7 (t. K.); 5 Dec. 6 (t. K.); 6 Dec. 3 en 2 (t. K.); 7 Dec. (med. t. K.); 8 Dec. 3 (med. t. K.); 9 Dec. 3 of 4 (med. t. K.); 10 Dec. 2 (med. t. K.). De vogels, waargenomen tussen 26 Nov. en 10 Dec., zaten reeds op 2 plaatsen, resp. een groepje struiken in het stadsplantsoen, met *Berberis* en *Cotoneaster* (van welke laatste zij steeds de bessen aten), of in een tuin niet ver daarvandaan, waar zij eveneens *Cotoneaster*-bessen aten. Holterberg: 31 Dec. ca. 25 (I.W.W.). Almelo: 14 Jan. 30—40 (I.W.W.); 16 Jan. 16 (I.W.W.); midden April 1 (Fikkert, med. Taapken).

GELDERLAND. Nijmegen: 20 Nov. 4 (D.L.N.); 22, 23 en 24 Nov. 6 (I.W.W.); 1 en 2 Jan. 2 (I.W.W.). Epe (Gld.): begin Dec. $\pm$ 18 ex. in tuin buiten Epe. Aten *Cotoneaster*bessen; 30 Jan. 12 ex. bij Epe (in toppen van berken) (H. A. L. Menne); 20—27 Dec. „verscheidene” (I.W.W.). Nunspeet: bij de Waschkolk, sina dato (med. Tjittes, in litt. d.d. 13 Jan.); 23 Febr. 1 in larix (D. Mac Gillavry). Harderwijk: 5 Dec. 7 (med. Tjittes); 25 Dec. 1 gevangen met lijnstok in *Cotoneaster* (med. Tjittes). Arnhem: 4 Dec. 2 (I.W.W.); 7 en 8 Dec. 7—8 (I.W.W.); 8 Dec. 1 (van den Brink); 20 Dec. 15 (I.W.W.); 25 Dec.—7 Jan. 3, later 4 (I.W.W.). Borculo: 7—30 Dec. 4 (I.W.W.). Doetinchem: 20 Dec. „enige” (I.W.W.). Otterlo: 20—23 Dec. 3. Oosterbeek: begin 4de week Dec. ca. 14 (I.W.W.). Tongeren: midden Dec. ca. 30 (I.W.W.). Elburg: 30 Dec. 8 (I.W.W.). Wageningen: 31 Dec. 2 (I.W.W.); begin Jan.—medio Jan. 3—17 (I.W.W.); 2—8 Jan. 3 (van Dobben); 19—21 Jan. 13 (D.L.N.); 21 Jan.—13 Febr. 3 (D.L.N.); 14 Jan.—eind Jan. 14; begin Febr.—4 Maart 4 (D.L.N.). Schaarsbergen: 1 Jan. 4 (I.W.W.). Ede: 12 Jan. 1 op *Cotoneaster horizontalis* (in 3 $\times$ at hij $\pm$ 90 bessen op) (J. A. Eygenraam). Ermelo: 25 Jan. 22 in een tuin (med. Tjittes). Vierhouten: 29 Febr. 12 (mevr. D. G. van Beuningen). Beekbergen: 11—13 Maart 12 in tuin. Aten bessen van *Cotoneaster* (med. F. J. van der Goot).

UTRECHT. Leersum: 5 en 6 Dec. 3 (I.W.W.). Zeist: 10 Dec. 10 + 15 (I.W.W.); $\pm$ 13 Dec. 2 (I.W.W.); 20—22 Dec. 11 (I.W.W.); 20—28 Dec. 1 (I.W.W.). Amersfoort: 13 Dec. 2 in een park (R. J. Felix); 21 Dec. 1 (D.L.N.). Utrecht: 18 Dec. 2 (I.W.W.); 8 Jan. 3 (I.W.W.); 6 en 8 Maart 5, consumeerden bessen van *Viburnum opulus* (C. A. J. Galesloot). Maarsbergen: 18, 22 Dec. 3—4 (I.W.W.). Veenendaal: 20 Dec. 1 (I.W.W.); eind Dec. 3, later 7 (I.W.W.). Driebergen: begin Jan. „enige” (I.W.W.). Hollandsche Rading: 1 Jan. 1 (I.W.W.). Soest: 1 Jan. 5 (I.W.W.); 5 Jan. 4 (I.W.W.). De Bilt: 31 Jan. 3 (I.W.W.). Bilthoven: 22 Febr. 2, bessen etende van *Berberis*-heesters (F. Laarman).

NOORD-HOLLAND. Amsterdam: 1 Nov. 10 (I.W.W.); 4 Dec. 5; 14 Dec. 2 (I.W.W.); 29 Dec. 3 (D.L.N.). Aalsmeer: 25 Nov. 1 (I.W.W.). Haarlem: 3 Dec. 2 (I.W.W.); 6 Dec. 1 (I.W.W.); midden Dec. 2 (I.W.W.). Muiderberg: 3 Dec. 1 (I.W.W.). Bergen: 4 Dec. 12, aten bessen van Gelderse roos (J. A. C. Klok). Limmen: 5 Dec. 2 (I.W.W.). Zaandam: 10 Dec. 2 (I.W.W.); 11 Dec. 6 (I.W.W.). Oostzaan: 11 Dec. 4 (I.W.W.); 1 Jan. 4 (I.W.W.); 4 Jan. 3 (I.W.W.); 10 en 14 Jan. 4 (I.W.W.); 18 Jan. 1 (I.W.W.). Heemstede: 12 Dec. 1 (I.W.W.); 26 Dec. 1 (I.W.W.). Overveen: 12 Dec. ca. 20 (I.W.W.); 12, 19 Dec. 12; 18 Dec. 9 (D.L.N.); 25 Dec. 3 (I.W.W.). Bloemendaal: 5 Dec. 3 (D.L.N.); 15 Dec. 1 (I.W.W.). Vlieland: midden Dec. 4 (I.W.W.). Schagen: midden Dec. 1 (I.W.W.). Sloterdijk: 17 en 18 Dec. 2 (I.W.W.). Purmerend: 18—20 Dec. 1 (I.W.W.). Bussum: 18—20 Dec. 13 (I.W.W.); 26—30 Dec. 13 (I.

W.W.); 26 Dec. 12 (I.W.W.). Wormerveer: 19 Dec. 1 (I.W.W.). Landsmeer: 26 Dec. 1 (I.W.W.). Huizen: 4, 5, 6 Dec. onderscheidenlijk 2 (Geld. roos), 3, 3 (w.o. 1 doodgevlogen ad. ♂; (Hooogerheide, med. Taapken); 31 Dec. tijdens een wandeling tussen Huizen en Naarden langs het IJsselmeer telkens troepjes pestvogels van 10 à 15 stuks. In totaal zagen wij zeker 200 exemplaren (W. Horst). Hilversum: eind Dec. 5 (I.W.W.); feitelijk dagelijks van 3—17 April 7—8, w.o. 1 juv. (Schaefer, Nuyten en de Ruyter, med. Taapken); 26 en 29 Maart 4 (Schaefer, med. Taapken). Blaricum: 2 Jan. 1 (Briedé). Terschelling: 7 Jan. 5 (med. Taapken). Broek in Waterland: 8 Jan. 2 (I.W.W.). Berkhout: 4 Maart 9 (K. Bos en B. Root); 6 Maart 1 (A. en J. Sas, med. mej. J. Wiersma). Breukelen: 9 Maart (H. Bijlinga).

ZUID-HOLLAND. Maasland: 14 Nov. 3 (I.W.W.); eind Dec. 2 (I.W.W.). Loosduinen: 20 Nov. 2 (I.W.W.); begin Dec. 2 (I.W.W.). Dirksland: 23—25 Nov. 20 ex. (I.W.W.). Den Haag: 26 Nov. 5 (I.W.W.); 27—30 Nov., 1 Dec. 3 (I.W.W.); 24 Dec. 1 (I.W.W.). Hellevoetsluis: begin Dec. 2 (I.W.W.); 28 Dec.—15 Jan. 1 (I.W.W.). Leiden: 1 Dec. 2 (I.W.W.); 20, 23 Dec. 1 (I.W.W.); 25 Febr. 1 in berk (U. de Sitter). Lekkerkerk: 5 Dec. „enige” (I.W.W.); 19 Maart 1, waarschijnlijk in struik van *Cotoneaster* (C. A. den Oudsten). Bleskensgraaf: 11 Dec. 4 (I.W.W.); Voorburg: 15—20 Dec. 1 (I.W.W.). Rotterdam: 24 Dec. 1 (I.W.W.); 10 April 1 in kastanjeboom (F. H. Nauta). Wassenaar: 6 of 7 Dec. 5 à 6 (mej. A. C. Henny); 27 Dec. 2 (I.W.W.). Brielle: 29 Dec. 1 (I.W.W.).

ZEELAND. Vlissingen: 7 Nov. 2 (A. v. Dijk); 26 Nov.—10 Dec. maximaal 4, waarvan 1 door kat gegrepen (de Greef); 7 Dec. 2 (de Greef); 11 Dec. 1 (I.W.W.). Burghsluis (Schouwen): 5 Dec. 1 (R. ten Kate, W. v. d. Ploegh). Groede: eind Dec. 1 (I.W.W.). Sas van Gent: 1 Jan. 7 (I.W.W.). Zierikzee: 15 Jan. 1 (G. de Bie en W. v. d. Ploegh). Goes: 24 Febr.—9 Maart 1 (C. Dammann, G. Middelman en dr. G. F. Wilmink). Wilhelminadorp: 4 Maart 2 (H. Lodder).

NOORD-BRABANT. Eindhoven: begin Dec. 17 (I.W.W.). Boxtel: 22 Dec. 1 (Schaank).

LIMBURG. Geleen: 27 Dec. 18—20 (I.W.W.). Nederweert: 19 Febr. 2 in boomgaard (P. J. Biezenaar). Venray: 4 Maart 12 op een onbebouwd stukje grond (A. v. Gils).

De verspreiding der trekkers over ons land.

Het optreden van de pestvogel droeg in de zachte winter 1943—'44 een geprononceerd invasie-achtig karakter, zooals in de loop dezer eeuw vijf maal voordien het geval was: 1903—'04, 1913—'14, 1921—'22, 1931—'32, 1932—'33.

Wat onmiddellijk de aandacht trekt, is het feit, dat vooral Limburg en Noord-Brabant een zeer slecht figuur maken; het aantal waarnemingen in deze provincies is buitengewoon beperkt; daarentegen is het aantal observaties bijzonder groot in de beide Hollanden en in Gelderland. Men zij in verband met deze feiten inmiddels uiterst voorzichtig met gevolgtrekkingen en leide er geenszins als iets onomstotelijks uit af, dat de pestvogels Limburg en Noord-Brabant vrijwel zouden hebben gemeden. In beginsel is het natuurlijk mogelijk, dat de invasievloed voorbij deze gebieden is gestroomd, maar dat uit deze landsgedeelten zo weinig berichten binnenkwamen — ook de enquête in Drente en Overijsel leverde geen rijke oogst op — kan zeer goed in hoofdzaak geweten moeten worden aan de omstandigheid, dat in het Zuidoosten des lands weinig personen wonen, die vogelkundige belangstelling koesteren. Trouwens, ook bij verscheidene andere gelegenheden is gebleken, dat, wat inzonderheid Noord-Brabant betreft, ornithologische gegevens uit deze provincie meermalen zeer schaars en onvolledig zijn. Bij lepidopterologische enquêtes stelt men overigens met betrekking tot Noord-Brabant dikwijls overeenkomstige feiten vast.

Bovendien zouden wij, wilden wij volkomen betrouwbare conclusies trekken, zeer nauwkeurig moeten weten hoe het aantal abonné's van bovengenoemde dagbladen en van I.W.W., die voor zoovele gegevens zorgden, over de verschillende provincies is verdeeld. Kortom: de gepubliceerde gegevens ten aanzien van de verschillende gewesten geven een zeer onzuiver beeld van de verspreiding der invasie-objecten over de diverse landsgedeelten, weshalve het ons raadzaam voorkomt af te zien van het publiceren van grafieken en kaarten, die het onzuiver beeld nog zouden accentueren. Het beeld is, wat sommige provincies aangaat, waar veel ornithologisch geschoolde waarnemers en in het algemeen belangstellenden in de natuurlijke historie wonen, ongetwijfeld aanmerkelijk betrouwbaarder en de juiste situatie nauwkeuriger benaderend dan het geval is in de provincies, waar slechts enkele waarnemingen werden gedaan. Dat van de Waddeneilanden slechts twee berichten zijn binnengekomen, moet waarschijnlijk aan de oorlogsomstandigheden worden toegeschreven. Betreffende de gepubliceerde gegevens is dan ook maar één onloochenbare slotsom mogelijk: Nederland beleefde in het seizoen 1943—'44 een individuenrijke pestvogel-invasie. Dezelfde gegevens bieden o.i. echter geen enkel houvast ten aanzien van de richting, waaruit de trekkers deze lage landen bij de zee hebben bereikt. Geen enkel bericht gewaagt bovendien van rechtstreeksche trekbewegingen; alleen de mededeeling van Horst met betrekking tot Huizen kan in deze richting wijzen.

De tijd van verschijning en de grootte der troepen.

Het clubje van 10 vogels, dat op 1 November te Amsterdam verschijnt, zijn voorlopers. Pas tegen midden November worden de berichten over het voorkomen van pestvogels hier te lande talrijker; verreweg de meeste gegevens hebben echter betrekking op de maand De-

cember. In Januari vertoeven ten onzent echter ook nog heel wat individuen, terwijl de maanden Februari en Maart, al zijn de groote aantallen dan al geslonken, ook nog waarnemingsgelegenheden bieden. Overigens dient het merkwaardige feit te worden vastgesteld, dat zelfs tot ver in April sommige exemplaren het hier nog steeds uithouden, een verschijnsel, dat tot dusver in Nederland nog niet eerder werd waargenomen. Het is Taapken, die dit feit met betrekking tot Hilversum vermeldt. In Drente vertoeft op 2 April nog één individu te Meppel.

Over het algemeen kwamen de pestvogels hier te lande in kleine troepjes voor, meermalen zelfs als afzonderlijke individuen. Groepjes van 10—20 zijn, zonder bepaald zeldzaam te zijn, niet buitenmate talrijk; het is alleen Taapken, die met betrekking tot de provincie Groningen troepen vermeldt van bijna of zelfs iets meer dan 40; prof. D. O. de Vries deed, wat dezelfde provincie betreft, overeenkomstige waarnemingen.¹⁾

Het voedsel.

Dat wij van de pestvogels, die hier verschenen, zoveel hebben kunnen waarnemen, is, behalve aan de geringe schuwheid van de soort, grotendeels te danken aan het feit, dat de heesters en bomen, met welke vruchten en bessen de pestvogels zich voeden, in groten getale zijn aangeplant bij de menselijke woningen. Dit verklaart ook, dat de vogels in tal van steden verschenen. Het waren de vruchten van de volgende planten, waarnaar de pestvogels hun belangstelling lieten uitgaan: *Cotoneaster*, *Liguster*, meidoorn, roos, *Berberis*, *Taxus*, vuurdoorn, *Prunus*, hulst, lijsterbes, Gelderse roos; de voorkeur gaven zij aan beide eerstgenoemde struiken.

Slechts in één geval (te Haarlem) wordt gerept van 't eten van larven en insecten, die voor de dag kwamen bij het omzetten van een bladhoop.

Ornithologie van Nederland,

1944, 1e mededeling

DOOR

Dr C. G. B. TEN KATE.

Corvus fr. frugilegus L. — Roek. In 1944 vestigde zich een kolonie in het Victoriapark te Alkmaar; 31 Maart telde deze $\pm$ 30 nesten.

(G. J. Dik, med. J. G. van Marle).

¹⁾ In Oost-Pruisen zette een „mittelstarke" invasie in op 21 October; grotere zwermen verschenen van het einde van die maand af. In West-Duitsland verscheen de soort van 3 November af op Helgoland in enkele ex., op 2 December 40—50 stuks. Er zijn ook gegevens van het Wesergebiet en van Hannover. In Denemarken werden bij Skagers Horn de eerste ex. signaleerd op 30 October; op 4 November waren daar zelfs 200 stuks; op Laaland kwamen de eerste (30—40) op 15 November; zie Vogelzug, 14, p. 149 (Redactie; t. K.).